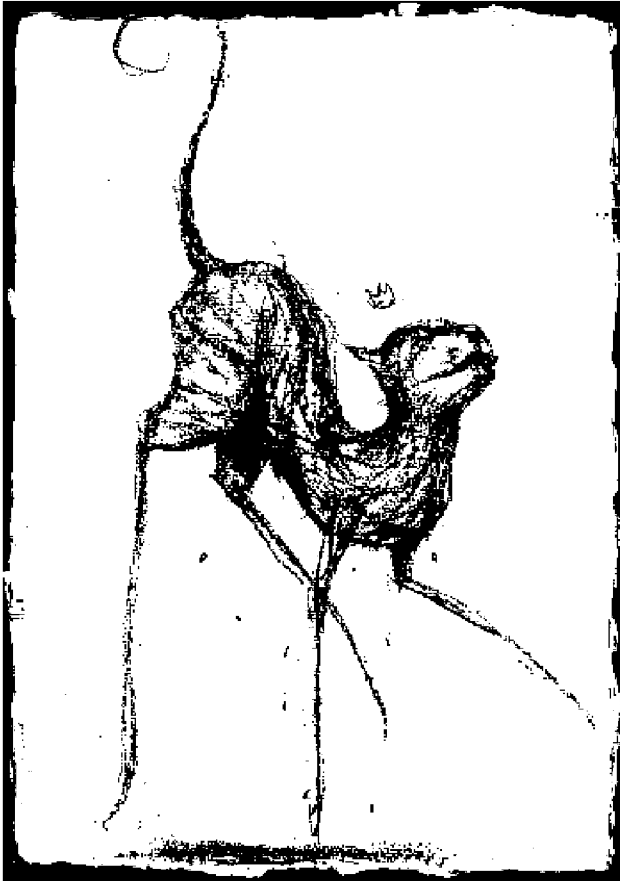

Ἡ πετριά τῶν συγγραφέων

τοῦ ΠΙΩΡΙΟΥ ΑΡΑΓΗ

Κάθε ἄνθρωπος κάποιου δημιουργικοῦ τάλαντου, σ' ὁποιοδήποτε τομέα, ἔχει ἔφεση νά πιστεύει στόν ἑαυτό του. Χωρίς αὐτήν τήν πίστη δέν θά καταπιανόταν μέ δημιουργική δουλειά. Σ' ἕνα ἐπόμενο βῆμα οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἀναπτύσσουν, ὡς φυσική συνέπεια αὐτῆς τῆς ἔφεσης, ἕναν κάποιον ἐγωκεντρισμό. Σ' αὐτές τῆς περιπτώσεις δύσκολα θά ἴλεγε κανεῖς πῶς δέν ἔχουμε νά κάνουμε μέ ἄτομα κοινῆς συμπεριφορᾶς. Ὁ ἐγωκεντρισμός ἀφορᾶ λίγο πολύ κάθε ἄνθρωπο καί περισσότερο αὐτούς πού ἀφοσιώνονται στήν ιδιαίτερη κλίση τους. Κάποτε ὡστόσο ἡ παραπάνω ἔφεση

έκδηλώνεται έντονα, σέ βαθμό πού νά ξεπερνάει τά συνήθη όρια. Κάτι πού συμβαίνει μάλλον συχνά σέ άτομα πού καταγίνονται μέ τίς τέχνες καί τά γράμματα. Άν περιορίζαμε αϊφνης τό θέμα στήν περιοχή τής λογοτεχνίας, θά είχαμε τό περιθώριο νά κάνουμε όρισμένες παρατηρήσεις.

Τό θέμα άφορᾶ περιπτώσεις κατά τίς όποίες φαντασιώνεται κανείς τόν πνευματικό έαυτό του πάνω άπό τά κοινά μέτρα ή, άλλιώς, πάνω άπό τόν μέσο όρο. Έχουμε π.χ. άτομα πού δέν κρύβουν ότι έχουν μεγάλη ιδέα για τόν έαυτό τους. Σπάνια τό λένε βέβαια ρητά, αλλά στά λόγια τους ύποδηλώνεται εύδιάκριτα ένα έγώ διογκωμένο. Για όρισμένους αύτή ή αϊσθηση είναι πηγαία, ιδιοσυγκρασιακό συνεπώς γνώρισμα τής ύπαρξής τους καί τή βλέπουμε νά εκδηλώνεται άμέσως, άπό τό πρώτο πρώτο δημοσιευμένο έργο τους. Όπως συμβαίνει λ.χ. μέ τόν Α. Σικελιανό ή μέ τόν Ζ. Δορεντζάτο. Χωρίς ώστόσο νά είναι κανείς άπόλυτα σίγουρος πώς σέ τέτοιες περιπτώσεις άπουσιάζει κάθε στοιχείο φαντασίωσης. Όμως ό ιδιοσυγκρασιακός παράγοντας παραμένει έντονα αϊσθητός.

Σέ μία δεύτερη σειρά περισσότερων συγγραφέων έχουμε σχετικές διαφορές. Οί συγγραφείς αύτοί δηλαδή, άν και καθόλου άτάλαντοι, δέν φαντασιώνονται μεγάλο τόν έαυτό τους άμέσως, άπό τήν άρχή άρχή. Μάλιστα άρχικά ή στάση τους, άναφορικά μέ τά πρώτα έργα τους, είναι μάλλον ταπεινή. Άν και δέν τούς λείπει ό ένδόμυχος καλλιτεχνικός έγκωκεντρισμός, δέν τόν δείχνουν παρά μόνο πολύ συγκρατημένα. Άντίθετα έχουν μεγάλη έγνοια καί παρακολουθούν άνήσυχοι αύτά πού γράφονται άπό τούς κριτικούς για τή συγγραφική δουλειά τους. Τότε δίνουν σημασία άκόμα καί στήν παραμικρή σημείωση πού γράφεται γι' αύτούς. Άπό τήν ώρα όμως πού κάπως ξεχωρίζουν άπό τόν σωρό, άποκτώντας μία κάποια δημόσια έπιφάνεια, άρχίζουν νά εκδηλώνουν περισσότερο τήν αύτοπεποιθήσή τους. Έκτοτε, όσο ή δημόσια άναγνώριση κερδίζει έδαφος, τόσο μεγαλώνει ή έξαρση του έγώ τους. Άναλογικά δηλαδή άναπτύσσεται καί ή φαντασιωτική μεγέθυνση του έαυτού τους. Όσπου άπό κάποιο σημείο καί μετά πέφτουν στή δίνη ενός φαύλου κύκλου. Όπότε, άνεξάρτητα άπό τήν ποιότητα τής ύστερης παραγωγής τους, μετράει τό έδαφος πού κερδίζουν στό επίπεδο τής δημόσιας προβολής τους -δημοσιεύσεις σέ έφημερίδες, φωτογραφίες, παρουσιάσεις, συνεντεύξεις, φιλοφρονητικά σχόλια ή κριτικές, τιμητικές εκδηλώσεις, βραβεία, συχνές έμφανίσεις στή τηλεόραση, κ.λπ. κ.λπ. Άπό εκεί καί πέρα μοιάζει νά ζούν καί νά κινούνται μέσα στόν χώρο τής άτομικής τους προέκτασης ή, όπως λέμε, στόν κόσμο τους. Είπα, άνεξάρτητα άπό τήν ύστερη παραγωγή τους. Γιατί συνήθως δέν συμβαδίζει ή ποιοτικότερη παραγωγική περίοδος τους μέ τό διάστημα τής δημόσιας προβολής τους πού έρχεται βραδύτερα καί πού ύποθάλλει τόν ύποκειμενισμό τους. Άπό τή στιγμή πού περνάει κανείς στήν περιοχή του φαύλου κύκλου, πού προανάφερα, ως ένα βαθμό τουλάχιστο, χάνει τήν έπαφή του μέ τόν έξω κόσμο. Έτσι δύσκολα βλέπει καθαρά τί συμβαίνει γύρω του, δύσκολα δέχεται όποιαδήποτε παρατήρηση πάνω στή δουλειά του, δύσκολα μπορεί νά κρίνει εύνοϊκά τά σύγχρονα, όμοειδή μέ τά δικά του, έργα. Ένώ βασική φροντίδα του γίνεται ή περισσότερη οαύξημένη δημόσια εικόνα του. Σέ σημείο πού θά 'λεγε κανείς πώς χάνει τό μέτρο τών πραγμάτων καί τήν καθαρή έπαφή μαζί τους. «Κι αύτή», μεταθέτοντας τό νόημα άπό τά λόγια του ποιητή, «δέν έχει τέλος ή παρτίδα».[1] Γιατί, σύμφωνα μέ τή λαϊκή ρήση, «τρώγοντας έρχεται ή όρεξη», έχουμε αύξανόμενη βουλιμία για περισσότερη άναγνώριση πού, όσο διαπιστώνεται, τόσο κεντρίζεται ή παραπέρα διόγκωση του ύποκειμενισμού. Πρόκειται για μία κατάσταση στήν όποία τό ύποκείμενο κατέχεται άπό τήν έμμονη ιδέα του φαντασιωμένου έαυτού του, κάτι πού δέν άπέχει πολύ άπό τό νά πατάει στό κατώφλι μιᾶς έλαφράς, θά 'λεγε κανείς, ψύχωσης. Ένδεικτικά παραδείγματα έχουμε πολλά. Λίγα όνόματα άρκοϋν, π.χ. Ο. Έλύτης, Γ. Ρίτσος, Ν.Καρούζος, Γ. Χειμωνᾶς, Γ. Ίωάννου...

Πρέπει νά πῶ, άν δέν έγινε ήδη άντιληπτό, πώς τά παραπάνω δέν άφοροϋν άκριβώς τή λογοτεχνική άξία τών συγγραφέων, άφοροϋν άπλώς ένα φαινόμενο φαντασίωσης του έγώ πολλών άξιων λογοτεχνών. Κάτι σάν ψυχωτική έξαρση του έαυτού τους. Φαινόμενο πού δέν είναι άποκλειστικά νεοελληνικό. Άρκεί νά θυμηθοϋμε λ.χ. τόν προκλητικό έγκωκεντρισμό τών Ο. Ούάιλντ, Φ.Τ. Μαρινέτι, του Β. Μαγιακόφσκι, κ.ά. Μέ τή διαφορά πώς έδώ σέ μᾶς, στή μικρή καί καθυστερημένη χώρα μας, ό λογοτεχνικός στίβος είναι στενός καί πεινχρός σέ άναγνώριση καί ύλικές άπολαβές. Οί λογοτέχνες μας διαγκωνίζονται μέσα σ' αύτόν τόν στενό στίβο μέ άσήμαντα όφέλη καί προσπαθοϋν νά είναι κάτι έστω ως όνομα. Ένα ύποκατάστατο τής εύρείας φήμης πού άπολαμβάνουν οί λογοτέχνες σέ χώρες πού διαθέτουν ύψηλό επίπεδο παιδείας καί εύρύ άναγνωστικό κοινό. Άπό τήν άποψη αύτή οί δικοί μας είναι καί αισθάνονται άδικημένοι άπό τίς συνθήκες. Ένώ, άπό τ' άλλο μέρος, δέν τούς διαφεύγει τό γεγονός ότι ή πολιτεία πολύ λίγο ένδιαφέρεται για τήν ύπαρξή τους καί ότι άπλώς ύποκριτικά λέει πώς τούς έχει περί πολλού. Πάντως, άν θέλει νά παραδειγματιστεί κανείς θετικά, δέν έχει παρά νά κοιτάξει λογοτέχνες πού είχαν ταπεινή ή πολύ συνετή ιδέα για τόν έαυτό τους, όπως υπήρξε ή περίπτωση του Σταντάλ, του Φ. Ντοστογιέφσκι, του Ρ. Μ. Ρίλκε, του Τ. Σ. Έλιοτ, του Φ.

Πεσσόα, τού Χ.Λ. Μπόρχες, τού Α. Καμύ, κ.ά. Καί ὅπως τῶν δικῶν μας Δ. Σολωμοῦ, Λ. Πορφύρα, Τ. Παπατσώνη, Τ. Ἄγρα, Γ. Μπεράτη, Μ. Σαχτούρη.

Ἐκτός ἀπό τίς δύο παραπάνω κατηγορίες συγγραφέων ὑπάρχει καί μιὰ τρίτη, πολυπληθέστερη, πού κινεῖται στήν περιοχή τῆς λογοτεχνίας. Σ' αὐτή ἀνήκουν ἄτομα πού ἔχουν ἔντονη ἐπιθυμία νά ὑπάρξουν μέ κάποιο ὄνομα μέσα στή λογοτεχνική κοινότητα. Ἡ φιλοδοξία τους ἢ ἡ ματαιοδοξία τους εἶναι τό «ἐξάισιον Οὗτος Ἐκεῖνος»!..[2] Ἡ πετριά τους δηλαδή εἶναι νά βγοῦν στή δημοσιότητα, ὅσο περισσότερο γίνεται, ὡς συγγραφεῖς ποιημάτων, πεζῶν, κριτικῶν, μελετῶν. Ἡ δημοσιότητα εἶναι, θά λέγαμε, ὁ διακαής πόθος τους. Δέν βασίζονται ὁμως, ὅπως οἱ προηγούμενοι, στό ὑπολογίσιμο τάλαντό τους, κάτι πού, καθῶς φαίνεται, τό διαισθάνονται, γι' αὐτό ἐπινοοῦν διαφορετικούς τρόπους προβολῆς. Μεταξύ αὐτῶν προέχουν, καθῶς πιστεύω, οἱ ἐπόμενοι.

Μιά συνηθισμένη τακτική εἶναι νά πρωτοεμφανίζεται κανεῖς βγάζοντας ἕνα περιοδικό, συνηθῶς περιορισμένης χρονικῆς διάρκειας. Ἔτσι πού μέσα ἀπό τή διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ νά ἔχει τή δυνατότητα νά συνδεθεῖ μέ πρόσωπα καί καταστάσεις καί κατά κάποιον τρόπο νά γίνει μέλος τοῦ λογοτεχνικοῦ συναφιοῦ. Στήν ἴδια κατηγορία ἀνήκουν κι ἐκεῖνοι πού πρωτοπαρουσιάζονται μέσα ἀπό ἐκδοτικές ὁμάδες περιοδικῶν ἢ ἀπό συντροφικές ἔντυπων μεγάλης κυκλοφορίας. Ἀπώτερος σκοπός ὄλων αὐτῶν εἶναι βέβαια ἢ κάποιου βαθμοῦ δικτύωση, ὥστε νά προσεχτεῖ ἢ ἔστω νά γραφτεῖ κάτι θετικό ἀργότερα, ὅταν θά κυκλοφορήσουν τά πρῶτα βιβλία τους. Ἐκτοτε κινοῦνται ὄλο καί πιό ζωηρά στό πλαίσιο τῆς λογοτεχνικῆς κίνησης καί εἶναι μᾶλλον ἐπιρρεπεῖς σέ ἐλεγχόμενες συμβιβαστικές ἐνέργειες.

Μιά ἄλλη συνηθισμένη τακτική εἶναι νά γράφει ἀρχικά κανεῖς κάμποσες φιλοφρονητικές κριτικές γιά γνωστά ὀνόματα. Πράξη πού ὀδηγεῖ σέ χρήσιμες γνωριμίες, ὥστε μελλοντικά νά περιμένει κάποιες δημόσιες ἀνταποκρίσεις ἀπό τή μεριά τους. Περίπου ἴδια τακτική ἀκολουθοῦν κι ἐκεῖνοι πού ἐπιδιώκουν νά μπουῦν στόν στενό κύκλο κάποιου σημαντικοῦ συγγραφέα. Ἡ συνέχεια εἶναι αὐτονόητη.

Ἐνας ἀκόμη τρόπος δημόσιας προβολῆς εἶναι νά διαθέτει κανεῖς πολιτικό ἢ παραγοντικό δόντι. Τό «μέσο» ἔχει εἰσχωρήσει καί στή λογοτεχνική δημοσιότητα. Ξέρουμε, ὅσο κι ἂν δέν κοινολογεῖται στόν τύπο, ὅτι ὀρισμένες κρατικές βραβεύσεις βιβλίων ἔχουν γίνει μετά ἀπό τηλεφωνήματα ὑπουργῶν σέ μέλη τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς Κρατικῶν Βραβείων. Εἶναι γνωστή ἐπίσης ἡ σκανδαλωδῶς συχνή παρουσία, σέ τηλεοπτικές ἐκπομπές ἢ ἄλλες ἐκδηλώσεις, εὐνοούμενων πολιτικά συγγραφέων. Ἡ πιό κραυγαλέα ὡστόσο προβολή, ἀπό πολιτικό κόμμα ἐξουσίας, στάθηκε αὐτή τοῦ Νίκου Θέμελη. Μιά περίπτωση πού θά περιμέναμε νά ἀντιμετωπιστεῖ μέ εἰρωνικά σχόλια, ἀντιμετωπίστηκε ἀντίθετα ἀπό τήν κριτική μέ ὑποτακτική σοβαροφάνεια. Ἡ πεζογραφία τοῦ Θέμελη δέν σηκώνει σοβαρή συζήτηση, ἀναχρονιστική στή δομή της καί ρηχῆ στό περιεχόμενό της, παρουσιάζει ἔντονα ὀπισθοδρομικό χαρακτήρα. Τέτοιον πού γυρίζει τήν πεζογραφία δύο σχεδόν αἰῶνες πίσω. Κι ὁμως ὁ θεός τῆς πολιτικῆς τήν πρόβαλε ὡς σπουδαῖο πεζογραφικό ἐπίτευγμα. Δυστυχῶς λείπει ἀπό αὐτόν τό τόπο ἢ αἴσθηση τῶν ἀναλογιῶν, ἀλλά καί ἐκείνη τῆς σάτιρας καί τοῦ χιοῦμορ.

~ . ~

Ἡ ὀρθόδοξη φορά τῶν πραγμάτων εἶναι νά ἀναδείχεται κάποιος ὡς δημόσιο πρόσωπο, νά ἀποκτάει συνεπῶς δημόσια ἐπιφάνεια, λόγῳ τῆς ἀξίας του. Στήν περίπτωση αὐτή ἡ ἀξία προηγεῖται καί ἀκολουθεῖ ἡ δημόσια ἀναγνώριση. Ὅμως ἡ τροχιά αὐτή μπορεῖ νά ἐρμηνευτεῖ καί ἐρμηνεύεται πολύ συχνά μέ ἀντίστροφη κατεύθυνση. Ἦτοι: μιὰ καί ἡ δημόσια ἐπιφάνεια δηλώνει ἀξία, δέν ἔχει κανεῖς παρά νά ἐπιδιώξει νά ἀποκτήσει πρῶτα καί μέ κάθε τρόπο δημόσια ἐπιφάνεια. Κι αὐτό νά σημαίνει ἔκτοτε πῶς στό μέτρο τῆς δημόσιας ἐπιφάνειάς του εἶναι ἄτομο ἀνάλογης πνευματικῆς ἀξίας. Τούτη ἡ ἀνορθόδοξη πρακτική γίνεται συχνά ὁ ἐπιδιωκόμενος στόχος πολλῶν συγγραφέων. Συγγραφέων βέβαια πού δέν αἰσθάνονται πολύ σίγουροι γιά τό τάλαντό τους. Πρόκειται γιά συγγραφεῖς πού ἀνήκουν κυρίως στήν τρίτη ἀπό τίς παραπάνω κατηγορίες.

Γιατί ὁμως τόση πρεμούρα γιά μιὰ κάλπικη ἀπόκτηση ἀδοξῆς δόξας, τέτοιας πού ἡ ἱστορία ἔχει δεῖξει πῶς ἀποτελεῖ πυγολαμπίδα πού δέν ἀντέχει στήν κρίση τοῦ χρόνου; Πρῶτα πρῶτα, θά ἴλεγα, γιατί εἶναι ἔμφυτη ἡ τάση νά θέλουμε νά εἴμαστε κάτι στά μάτια τῶν ἄλλων, κάτι πού ἀξίζει τόν κόπο, πού ξεπερνάει τά κοινά μέτρα, κ.λπ. κ.λπ. Ἐπειτα γιατί ἡ ἴδια ἡ πετριά ἐνέχει ἕνα βαθμό, ὄχι μικρό, αὐθυποβολῆς. Ἀρχίζει δηλαδή νά βλέπει κανεῖς μέ μεγεθυντικό φακό τά θετικά στοιχεῖα του, ὅσο ὑποδεέστερα κι ἂν εἶναι αὐτά, καί νά πιστεύει εἰλικρινά στόν ἑαυτό του. Ἄλλωστε ἡ διόγκωση τοῦ ἑαυτοῦ μας συνεπάγεται αὐτόματα καί μιὰ τάση νά μὴ θεωροῦμε καί τόσο ἐξαιρετικά τά ξένα

έπιτεύγματα. Από τήν άποψη αυτή τά όρια ανάμεσα στη γνήσια και στη νόθα πετριά δέν είναι εύκολο νά διαχωριστούν. Γιατί ή νόθα δέν είναι συνήθως απόλυτα νόθα, μέ τήν έννοια ότι περιέχει κι ένα κάποιο βαθμό γνήσιας πίστης στό συγγραφικό έγώ.

Σύμφωνα μέ αυτά ή διάκριση ανάμεσα στη γνήσια και στη νόθα πετριά είναι σχετική. Πέρα όμως από ένα σημείο ή διάκριση γίνεται σαφέστερη ή έξαιρετικά σαφής. Το σημείο αυτό καθορίζεται από τήν προκλητικότητα μέ τήν όποία εκδηλώνεται τό δισγκωμένο συγγραφικό έγώ, ή, άλλιώς, από τή στιγμή πού αυτό τό έγώ παρουσιάζεται δημόσια χωρίς έπιφυλάξεις. Τότε, όπως έχω ήδη πεί, έχουμε νά κάνουμε μέ φαντασιωτική έξαρση πού άγγίζει τά όρια τής ψύχωσης, κατάσταση συνεπώς όχι ιδιαίτερα ίσορροπημένη. Δέν θέλω νά πώ πώς τά άτομα αυτά είναι ψυχοπαθολογικά, κάθε άλλο, θέλω μόνο νά έπισημάνω μιá κατάσταση κατά τήν όποία όρισμένα άτομα αίχμαλωτίζονται από τή φαντασιωτική ιδέα πού έχουν για τόν έαυτό τους, σε βαθμό πού νά έπηρεάζεται από αυτή τήν ιδέα ή συμπεριφορά τους. Η πετριά τών λογοτεχνών και γενικότερα τών ανθρώπων τής τέχνης δέν είναι κάτι πού δέν τό ξέρει ό κόσμος. Λίγο πολύ όλοι τήν αντίλαμβάνονται, ιδιωτικά μάλιστα σχολιάζεται συχνά ποικιλότροπα. Δημόσια ώστόσο δέν λέγεται τίποτα, γιατί, ενώ γίνεται αισθητή από τόν καθένα, δέν είναι εύκολο νά σταθμιστεί άντικειμενικά και νά πιστοποιηθεί μέ άποδεικτικά στοιχεία. Πάντως, άν έχει κάτι σημασία νά σημειωθεί πάνω στό θέμα τής πετριάς, αυτό είναι τό γεγονός ότι στό μέγεθος πού, συνειδητά ή όχι, ύποκύπτουμε στη γοητεία της, έχουμε αντίστοιχο μειωμένο βαθμό άυτογνωσίας.

Γιώργος Άράγης